

Анатолій Хромов

**ОЛЕКСАНДР АНДРІЙОВИЧ ШОСТАК – ОДЕСЬКИЙ
ПОЛІЦМЕЙСТЕР (1839-1841 РР.), НАКАЗНИЙ ОТАМАН
ДУНАЙСЬКОГО КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА (1847-1854 РР.),
ВІЙСЬКОВИЙ КОМЕНДАНТ ОДЕСИ (1854-1868 РР.)**

У статті на основі архівних та друкованих матеріалів висвітлені основні факти з життя Олександра Шостака – одеського поліцмейстера, наказного отамана Дунайського козацького війська, військового коменданта Одеси.

Ключові слова: Олександр Шостак, козацтво, одеська міська поліція, поліцмейстер.

Історія Південної України, іррегулярних козацьких військових формувань XIX ст. та біографії місцевих керівників є одними із перспективних тем для історичних досліджень та архівних пошуків. Підтвердженням цієї тези може слугувати життя та діяльність генерал-майора Олександра Андрійовича Шостака – одеського поліцмейстера та наказного отамана Дунайського козацького війська.

Рід Шостаків є одним із славетних українських козацьких родів і його представників можна простежити від кінця XV ст. на теренах Київщини та серед запорозької старшини XVIII ст.⁶³ На початку XIX ст. на південноукраїнських землях стали відомими декілька представників цього роду. А вже на кінець XIX ст. списки військових та цивільних чиновників Новоросійського і Бессарабського генерал-губернаторства включають у себе декілька десятків осіб із прізвищем Шостак⁶⁴.

На сьогоднішній день біографія О.А.Шостака залишається не до кінця вивченою та повною «білих плям» та дискусійних тверджень. Разом з тим, більшість фактів можна документально підтвердити та, в цілому, життя та діяльність відомого одеського поліцмейстера має окреслені рамки.

Майбутній наказний отаман Дунайського козацького війська, О.А.Шостак народився на початку XIX ст. на півдні України, скоріше за все в Одесі або у Криму. Ймовірно його батьком був Андрій Ілліч Шостак (1758-1816 рр.) – таврійський віце-губернатор у 1802-1816 рр., який до того ж, разом з братом Антоном Іллічем, був відомим одеським будівельним підрядником.⁶⁵ Ще одним рідним дядьком Олександра Андрійовича міг бути Григорій Ілліч Шостак – головний

⁶³ Гончарук Т.Г. Роль представників українських козацьких родів в історії Одеси кінця XVIII – першої половини XIX ст. // Одеса козацька. – Одеса, 2008. – С. 98-100.

⁶⁴ Хромов А.В. Представники козацького роду Шостаків в історії іррегулярних військових формувань на Півдні України в XIX ст. // Военна історія Наддніпрянщини та Донщини. – Дніпропетровськ, 2011. – С. 192.

⁶⁵ Хромов А.В. Південноукраїнське козацтво XIX ст: урядові задуми, проекти, втілення (Праці державного архіву Одеської області . Т. XXXIX). – Одеса: Видавець СПД Бровкін О.В., 2014 – С.55-56.; Гончарук Т. Г. Антон Ілліч Шостак — захисник торговельних інтересів Одеси в першій чверті XIX ст. // Українське козацтво у вітчизняній та загальноукраїнській історії. Міжнародна наукова конференція: тези доповідей. — Одеса, 2005; Т.Г.Гончарук. Роль представників українських козацьких родів в історії Одеси кінця XVIII – першої половини XIX ст.//Одеса козацька. Наукові нариси. Вид. друге, змінене та доповнене. – Одеса: Фенікс, 2008. – С.107.

підрядник шпиталів Молдавської армії за часів російсько-турецької війни 1806-1812 рр., автор нереалізованого проекту 1812 р. створення Дунайського козацького війська⁶⁶.

Зростав Олександр Андрійович Шостак у великій родині. Цікаво, що два брати Олександра Андрійовича Шостака теж свого часу обіймали посади поліцмейстерів. Зокрема не менш відомими були генерал-лейтенант, тифліський поліцмейстер Андрій Андрійович Шостак (1816-1876 рр.),⁶⁷ полковник, феодосійський та бахчисарайський поліцмейстер Яков Андрійович Шостак (1813-1878 рр.)⁶⁸.

О.А.Шостак брав участь у військових кампаніях російської армії під час російсько-турецької війни 1828-1829 рр. та придушення повстання у Польщі в 1830-1831 рр.⁶⁹ Після повернення до Одеси через деякий час вступив на поліцейську службу. Одне із перших свідчень про перебування у лавах одеської міської поліції людини на прізвище Шостак датується 1835 р.⁷⁰ А архівні документи свідчать про те, що вже у 1834 р. О.А.Шостак згадується як тимчасово виконуючий обов'язків одеського поліцмейстера⁷¹.

У 1839 р. О.А.Шостак був призначений на посаду одеського поліцмейстера. За три роки перебування на високій посаді цей представник знаного козацького роду встиг щиро полюбитися одеситам. Сучасник описує полковника О.А.Шостака людиною із «...гарною, молодецькою поставою, сердечною добротою та люб'язністю у поводженні із публікою», але водночас начальник одеської поліції мав сумнозвісну звичку до азартної гри в карти та нездолану пристрасть до грандіозних полювань⁷². Архівні документи значно доповнюють відомості про службову діяльність поліцмейстера О.А.Шостака. Зокрема він проводив активні заходи до зменшення чисельності жебраків на вулицях міста. Спираючись на норми Статуту про попередження та припинення злочинів, поліцмейстер вимагав від магістрату дати доручення міщанським товариствам передавати на опіку рідні усіх немічних, літніх, покалічених міщан, які були затримані за жебракування⁷³. Під особливий контроль одеської поліції потрапили також роми (цигани). За дорученням Херсонського губернського правління канцелярія одеського поліцмейстера збирала в 1839 р. відомості про ромів які записані до міщан м. Одеси: хто і де проживав у місті, якою діяльністю займалися, чи легальні ці види діяльності⁷⁴.

⁶⁶ Хромов А.В. Проект створення Дунайського козацького війська 1812 р. та ставлення до козацтва місцевого керівництва Бессарабії // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України Науково-дослідного інституту козацтва Інституту історії України НАН України : зб. наук. пр. – Одеса: Фенікс, 2008. – Вип.3. – С.159-163.

⁶⁷ Список генералам по старшинству. – Исправлено по 1 января 1876 г. – СПб.: Воен. тип., 1876. — С. 275.

⁶⁸ Адрес-календарь, или общий штат Российской империи на 1847 год. В 2-х частях. СПб., 1847. – С.205

⁶⁹ Бачинська О.А. Дунайське (Новоросійське) козацьке військо. 1828-1868 рр. До 170-річчя заснування. – Одеса: Астропринт, 1998. – С.72

⁷⁰ Архив князя Воронцова. – М., 1893. – Т. 39. – С.112.

⁷¹ Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф.2 – Оп.1. – Спр.120. – Арк.72.

⁷² Чижевич О.О. Город Одесса и одесское общество // Из пришлого Одессы. – Одесса, 1894 – С.65-72.

⁷³ ДАОО. – Ф.4 – Оп.15. – Спр.352. – Арк.1-16.

⁷⁴ Там само. – Ф.4. – Оп.15. – Спр.389. – Арк.1-53.

Крім того збереглися відомості про справи, які одеський поліцмейстер розслідував особисто, деякі з них мали курйозний відтінок, анекдотичні результати. Так, у січні 1839 р. за дорученням генерал-губернатора полковник О.А.Шостак провів слідство у надзвичайно важливій справі, яка ставила під загрозу здоров'я багатьох одеситів. Місцева влада була занепокоєна продажем на ринках Одеси дичини у напівживому стані, схожому на отруєння. Поліцмейстер О.А.Шостак особисто віднайшов мисливців та перевірів, що дрохв, диких голубів та куликів приманюють настояним у горілці горохом. Отже, на ринках, продавали просто сп'янілу птицю, про що і було відрепортовано генерал-губернаторові⁷⁵. Але значну частину робочого часу та зусиль поліцмейстер мав витратити на адміністративну роботу та бюрократичні процедури. Не міг стати виключенням і О.А.Шостак, зберегалися документальні підтвердження контрактів одеської міської поліції та місцевих купців на поставку харчів та фуражу для потреб поліцейських та пожежних команд, за його підписом⁷⁶.

Окремо стоїть питання про рівень злочинності в Одеському градоначальстві за часів поліцмейстера О.А.Шостака. Спробою до ілюстрації криміногенної ситуації у місті є використання відомостей про надзвичайні події у губерніях та градоначальствах, які надсилались двічі на місяць до канцелярії новоросійського і бессарабського генерал-губернатора. Відразу зазначимо, що ці відомості не завжди коректні. Так, відомості про незначні крадіжки іноді подаються на загальну суму, без уточнення кількості випадків. Рівень убивств теж невисокий, але водночас високі показники знахідок тіл без ознак насильницької смерті, що можна пояснити низьким рівнем розвитку тогочасної медичної експертизи.

**Відомості про надзвичайні події
в Одеському градоначальстві у 1839-1841 рр.**

Подія	1839 р.	1840 р.	1841р.	За три роки
Пожежа	16	13	24	53
Нещасні випадки (смерть)	35	38	76	149
Нещасні випадки (каліцтво)	10	13	5	28
Знахідки тіл без ознак насильницької смерті	11	6	11	28
Підкидання немовлят	34	17	33	84
Вбивства	-	1	1	2
Самогубства	5	4	3	12
Крадіжки та шахрайство	19	34	22	75
Розбій та заподіяння тілесних ушкоджень	4	3	-	7
Всього	134	129	175	438
<i>Таблицю складено автором за архівними документами: ДАОО. – Ф.1. – Оп.191 за 1839 р. – Спр.64, Оп.192 за 1840 р. – Спр.37, Оп.192 за 1841 р. – Спр.29.</i>				

⁷⁵ ДАОО. – Ф.1. – Оп.191. – Спр.64 за 1839 р. – Арк.4.

⁷⁶ Там само. – Ф.4. – Оп.15. – Спр.45. – Арк.1-47.

У 1844-1846 рр. полковник О.А.Шостак перебував на посаді чиновника з особливих доручень при новоросійському і бессарабському генерал-губернаторові, а у 1847 р. був призначений на посаду наказного отамана Дунайського козацького війська. Це був не перший випадок, коли командувачем цього іррегулярного військового формування призначався колишній одеський поліцмейстер. Одним із попередників О.А.Шостака був генерал-майор С.Т.Василевський, який теж спочатку, у 1824-1831 рр., перебував на посаді одеського поліцмейстера, а пізніше, у 1836-1846 рр., був на чолі дунайського козацтва⁷⁷.

Наказний отаман О.А.Шостак управляв військом у руслі політики своїх попередників генерал-майорів С.Т.Василевського та М.М.Тухачевського направлени на поліпшення життя дунайських козаків. Він продовжив процес розбудови станиць, поліпшував внутрішню дисципліну, відкрив тимчасовий військовий козацький шпиталь у Аккермані⁷⁸.

Головною проблемою Дунайського козацького війська протягом всього часу залишалась постійна нестача земель, в наслідок чого козаки недотримували встановлені норми земельних паїв, а військо перебувало у стані економічної стагнації. Наказні отамани майже щорічно звертались до генерал-губернаторів з проханням збільшити територію війська за рахунок сусідніх орних земель, лісів, рибних ловів, не був виключенням і О.А.Шостак. Ще на початку 1847 р. наказний отаман М.М.Тухачевський подав проект, в якому пропонував додати до складу війська села Аккерманського та Ізмаїльського повітів: Рощу, Ганкишлу, Паланку, Тудорово, Коркмази, Каплани, Іванівку, Царичанку, Василівку, Покровку, Кислицю, Вилкове, а також Карамахмет та Жебрієни (сучасні села Шевченкове та Приморське Кілійського району Одеської області). Також пропонувалось передати війську дунайські острови Леті і Четал та дозволити соляні промисли на озерах Бессарабії⁷⁹. Справа в тому, що станиці Дунайського козацького війська були віддалені одна від одної і знаходилися далеко від значних річок. Наказний отаман О.А.Шостак у 1850 р. констатував, що «...жодна частина господарства... війська не може бути покращена, бо дунайці окрім нестачі землі ще й не мають необхідних угідь: лісу та рибних ловів».⁸⁰ Якби був реалізований проект М.М.Тухачевського, тоді наказний отаман О.А.Шостак очікував, що Дунайське козацьке військо могло б укомплектувати чотири полки та надіслати один для служби на Кавказі. Проте уряд Російської імперії в середині XIX ст. не вважав

⁷⁷ Хромов А.В. Станіслав Тимофійович Василевський – Одеський поліцмейстер (1824-1831 рр.), Наказний отаман Дунайського козацького війська (1836-1846 рр.)//Архіви України. – Київ,2014. – Вип.3 (291). – С.253-257.

⁷⁸ Бачинська О.А. Козацтво в «післякозацьку добу» української історії (кінець XVIII – XIX ст.). – Одеса: Астропринт, 2009. – С.152.

⁷⁹ Кошуляна І. «Ізмаїльський архів». – Ф. 755. – Оп. 1. – Спр. 157. – Арк.28-30.

⁸⁰ Там само. – Ф. 755. – Оп. 1. – Спр. 145. – Арк.17.

доречним подібне розширення козацького війська в Бессарабії. Незважаючи на всі спроби наказних отаманів земельний фонд війська не було збільшено. Після декількох невдалих спроб О.А.Шостак полишив спроби кардинально поліпшити матеріальне забезпечення керованого ним іррегулярного формування, яке вже пристосувалось до існуючих умов служби. Вільний час наказний отаман проводив у прикордонних станицях, цілими днями виїжджаючи на дунайські острови де влаштовував грандіозні полювання на диких кіз, лисиць та зайців. На ці «легендарні» полювання до генерал-майора О.А.Шостака приїжджали друзі із числа гвардійських офіцерів, одеських купців та чиновників.⁸¹

У 1854 р., у часи Східної (Кримської) війни генерал-майора О.А.Шостака було призначено військовим комендантом м. Одеси, а пізніше і всього новоутвореного Одеського військового округу. Перебуваючи на цих посадах до самої смерті у 1868 р., він одночасно займався благодійної діяльністю. Зокрема в 1854-1868 рр. генерал-майор О.А.Шостак обіймав посаду одного з директорів Одеського піклувального комітету про в'язниці⁸².

Не менш уславленими були діти О.А.Шостака. Зокрема, його сини гірничі інженери: Сергій Олександрович Шостак (1836-1893 рр.) служив по гірській частині в розпорядженні новоросійського і бессарабського генерал-губернатора, після 1865 р. на Петербурзькому Монетному Дворі, потім у Товаристві Південно-Російської кам'яновугільної промисловості; Шостак Лев Олександрович (1820-1895 рр.) служив на Луганському заводі; дійсний статський радник Петро Олександрович Шостак (1839-1908 рр.) також служив на Луганському заводі, на будівництві чавуноноплавильного заводу в Бахмутському повіті (1859 р.), проводив геологічні дослідження в районі Алушти, в 1862 р. направлений в розпорядження новоросійського і бессарабського генерал-губернатора, в 1871 р. був відряджений до Куяльницько-Гаджибейських соляних промислів; Андрій Олександрович Шостак (роки життя невідомі) служив на Луганському заводі; дійсний статський радник Михайло Олександрович Шостак (1847-1911 рр.) служив на Грушівському руднику в Області Війська Донського, мав відрядження по влаштуванню кам'яновугільної копальні на Донбасі (1871 р.), знаходився в тривалому відрядженні в Америці, Австралії, Африці для вивчення досвіду розробки золотих розсипів, з 1891 р. окружний інженер Тобольско-Акмолинського гірничого округу, Томського гірничого управління, з 1899 р. начальник Кавказького гірського управління.⁸³ Вірогідно, що ще одним сином Олександра Андрійовича Шостака був генерал-лейтенант Федір (Феодор)

⁸¹ Чижевич О.О. Город Одесса и одесское общество // Из прошлого Одессы. – Одесса: Типография А.Кирхиера, 1894 – С.69-72

⁸² Держархів Одеської області. – Ф.361. – Оп. 1. – Спр.236. – Арк.35.; Оп.2. – Спр.27. – Арк.39.

⁸³ Див.: Заблоцкий Е. М. Деятели горной службы дореволюционной России: Краткий биографический словарь. — СПб.: Гуманистика, 2004.- 269 с.

Олександрович Шостак – учасник російсько-турецької війни 1877-1878 рр., начальник штабу 8-го армійського корпусу.⁸⁴

Генерал-майор Олександр Андрійович Шостак протягом свого життя встиг проявити себе на декількох значних посадах Новоросійського і Бессарабського генерал-губернаторства. Він став гідним представником славетного козацького роду і виховав гідне покоління нащадків. О.А.Шостак залишив по собі пам'ять як люб'язна, компанійська людина, але водночас відповідальний виконавець. Навіть вище згадані вади характеру (азартність, певна легковажність) органічно доповнювали образ улюбленця публіки, гедоніста та епікурейця.

Anatoliy Khromov

Olexander A. Shostak - Odesa police chief (1839-1841), otaman Danube Cossack Army (1847-1854), the military commandant of Odessa (1854-1868)

On the basis of archival and printed materials highlight the basic facts of the life of Alexandra Shostak - Odesa police chief, otaman of the Danube Cossack troops, the military commandant of Odesa.

It is proved that Alexander Shostak was a member of one of the famous Ukrainian Cossack families. Representatives of the family held high positions in the south of Ukraine in the 19th century. Probably his father was Andrew Shostak - Vice Governor Taurida Gubernia. Some of his brothers as well as he received the rank of general and served as Chief of Police of cities of the southern provinces of the Russian Empire.

Olexander Shostak implement a successful military and civilian careers. In memory of the people, he is known as a liberal and a bit eccentric Odesa police, Ataman of Danube Cossack Host, Military Commandant of Odessa.

The article made an analysis of its activities in these positions. Describe his achievements and failures. Referred to his actions in the field of philanthropy. For many years he was the director of the Odesa Committee on Trusteeship prisons. Provide a brief biographical information about his sons.

Key words: Olexander Shostak, Cossacks, Odesa City police, the police chief.

Анатолій Хромов

Александр Андреевич Шостак - одесский полицмейстер (1839-1841 гг.), наказной атаман Дунайского казачьего войска (1847-1854 гг.), военный комендант Одессы (1854-1868 гг.)

В статье на основе архивных и печатных материалов освещены основные факты из жизни Александра Шостака - одесского полицмейстера, наказного атамана Дунайского казачьего войска, военного коменданта Одессы.

Ключевые слова: Александр Шостак, казачество, одесская городская полиция, полицмейстер.

Рецензент: О.А.Бачинська, д.і.н., професор (Одеський національний університет імені І.І. Мечникова)

⁸⁴ Див.: Список Генерального штаба, Исправ. на 01.06.1911. – СПб, 1911.